

Vyrovřádám se v této knize s některými postavami a problémy, které mne posedaly léta a léta; léta a léta obcházel jsem je s různých stran a léta a léta hledal jsem k nim nových přístupů a, doufám, alespoň někde jsem jich našel.

Mé pojetí literárních dějin jest jiné než běžné akademické pojetí české a proto i má metoda jest jiná, než jakou píšou se u nás většinou ještě — výjimky potvrzují i tu pravidlo — knihy literárně historické a literárně kritické. Zjistí-li literární dějepisec prameny děl svého autora, myšlenkové ovzduší, v němž žil, srovná-li látkové podoby nebo obdoby s jeho předchůdci nebo vrstevníky, vysleduje-li posléze vnější vývoj a růst jeho děl od prvních formací ke konečnému útvaru a zařadí-li je dokonce v dobu a její logiku vývojovou, jež spadá mu v jedno s postupem časovým, domnívá se, že učinil všecko, co jest možno učiniti pro poznání zvoleného autora; mně zdá se to však bezmála tak nedostatečné, jako bys myslil, že jsi vystihl umělecky dějinnou hodnotu některé katedrály tím, že jsi vyšetřil, z kterých lomů nebo po případě z kterých jiných starších budov pocházejí její kameny, cihly, mramor, cín, měď, a že jsi zjistil, kdy byla založena presbyterka a kdy dostavěna hlavní loď a kdy lodě pobočné. Nepravím, že toto vědění jest zbytečné nebo neužitečné; naopak: jest nutné, ale jen jako podmínka a východisko soudu uměleckého.

Literární historie jako každá historie jest mně poznáním *hodnot*, hodnot tvůrčích, hodnot jedinečných, nikdy se neopakujících; a proto již musí býti jejím konečným cílem, vystihnouti to, co ustavuje *jedinečnost* zjevu literárně dějinného, a ne toho, co jej váže s jeho předchůdci

a vrstevníky a co jej jim připodobuje; a proto již neobejde se bez soudu, bez hodnocení, naopak: správné hodnocení jest sám vrchol činnosti literárně historické a vlastní její děj tvůrčí. Tím nepravím, že se má hodnotiti zjev literárně historický estetickým dogmatem a že se má vnášeti estetika v literární dějiny; právě naopak: opravdové hodnocení není v ničem jiném, než v prokázání jedinečnosti studovaného zjevu, jeho tragické tvůrčí dramatičnosti, která se již nikdy neopakuje. Literární historik musí hodnotiti svého autora právě tak, jako hodnotí básník dramatický svého reka: tím, že ukáže, jak jeho charakter přetvořuje se sám sebou v jeho osud a jak přerod ten děje se souhrou bezvědomí s uvědoměním. Proto snažil jsem se všude sestoupiti k duševním prazkušnostem svých tvůrců-básníků a ukázati, jak determinuje je ne jejich prostředí, četba, doba, společnost, prameny látkové a jinaké poznávání vnějškové, nýbrž vnitřní dílo jejich duše, její dramatické napětí, její dramatický var a svár, a po druhé a později jejich dílo vnější, to jest zase jen historie jejich vlastní duše. Touto dramatickou koncepcí dobral jsem se i, doufám, nového pojetí romantismu jako útvaru stylotvorného. V jeho absolutním stylu, v obraze, který neopisuje ani nepřipomíná skutečnosti jevové, nýbrž nahrazuje ji a znova ji vytváří vlastními prostředky idealisace rytmické a melodickoharmonické jako samostatný svět, svéprávný a svézákonný, nalezl jsem naplnění samého jeho tvůrčího postulátu, tvůrčí překlenutí jeho základního dramatického rozkolu; a on dal mi jedinečně tvůrčí kriterion k hodnocení několika hlavních figur této knihy, v němž vidím konečný cíl usilování historického. Tím bylo mně i umožněno v několika hlavních případech, že vedle vývoje, to jest proměnných složek studovaného zjevu, podal jsem i jeho integraci, to jest duševní typičnost, která váže vnějškový povrch a ustřeďuje jej v útvar osobnostní objektivní.

Tolik o pojetí této knihy.

A jen ještě slovo o jeho uskutečnění. Vím velmi dobře, že všechny figury nejsou stejně prokresleny, že nejedna z nich uvízla ve skizze. Jsou mezi nimi ovšem případy, kdy by mně bylo zcela snadno, doplniti je do vnějškové úplnosti nebo dokresliti je v celkový portrét —

tek případ Svatopluka Čecha a Viléma Mrštíka — ale neučinil jsem toho, poněvadž mají pro mne cenu dokumentárnou jako soudy, napsané těsně po smrti těchto autorů, takřka *prima vista*; i tak obsahují však, doufám, všechno podstatné, neboť vystihují tvůrčí zkušenost a zachycují vnitřní typický postoj těchto zjevů. Ale jsou zde i práce, kterým jsem nedal v provedení zcela, co jim náleží po jejich koncepci, prostě z nedostatku času: volají mne příliš naléhavě úkoly jiné. Snad i tu nalezne se někdo z mladých odborníků, kdo zachytí mé gesto a rozvede jeho písmo, příliš záhy zlomené. A jsou snad i případy, kdy jsem sešel se správné cesty, což jest zvláště snadné proto, že musil jsem si ji sám prošlapávat a často i prosekávat — nebezpečí, o nichž nevědí ti, kdož chodí po erárních silnicích.

Netoužil jsem v životě po ničem více, než seděti u nohou učitele amistra, hodného toho názvu, a lpěti na jeho rtech, a není mou vinou, že se mně toho nedostalo. Kdekoli v této knize potkala mne příležitost, že mohl jsem opřít se o cizí soud souhlasný a příbuzenský, uchopil jsem se jí s pocitem vnitřního štěstí a vnitřní vděčnosti, někdy snad ani ne tak za objektivnou cenu jeho, jako za radost osvobodivé družnosti, která zvláště lehce opijí samotáře, a zaznamenal jsem to vždycky přesně v textu nebo v poznámkách na konci knihy. Jinak však jest v této knize všechno v koncepci i ve výraze majetek můj, poznámka, která by byla banální a pošetilá jinde, ale není zbytečná v Čechách po ubohostech, k nimž se nedávno snížila stranická zloba.

V Praze v listopadu 1912

F. X. Šalda